

Kronik

FOLKETINGETS OMBUDSMAND
12. juni 2007

NOTE (REU-sekr.)
Bragt i Jyllands-Posten 12/6-07

Pligt til at svare?

Af Hans Gammeltoft-Hansen

Den 31. maj afgav jeg som ombudsmand en henstilling til Statsministeriet. Det drejede sig om at statsministeren konsekvent og gennem lang tid havde nægtet en bestemt journalist – Bo Elkjær, Cavlingpris-modtager og ansat på Ekstra Bladet – i et interview at besvare en række spørgsmål om Danmarks deltagelse i Irak-krigen. Sådan som sagen havde udviklet sig, måtte jeg henstille at statsministeren enten gav en egentlig og holdbar begrundelse for afslagene eller også gav manden hans interview.

Lidt senere samme dag kunne jeg se af en pressemeddelelse at statsministeren reelt ikke ville følge henstillingen.

Selv om forløbet, naturligt nok, hurtigt blev overskygget af den dramatiske svenskerlandskamp, har den alligevel affødt en vis presseomtale og debat. Indholdet af denne medieomtale gør det naturligt – også over for offentligheden – at forklare og afklare nogle af de særdeles vigtige spørgsmål som denne sag rejser.

I almindelighed står det naturligvis enhver minister frit for selv at afgøre hvilke journalister han eller hun vil give interview. Men, som normalt for myndigheds personer, er der visse grænser for skønnen. Man må ikke som offentlig myndighed blackliste en bestemt journalist. Eller rettere, det må man sådan set godt; men så skal man have nogle virkelig gode og saglige grunde for at gøre det.

Bo Elkjær har to gange klaget til ombudsmanden over at han blev forskelsbehandlet af Statsministeriet uden saglig grund.

I anledning af den første klage oplyste ministeriet at statsministeren siden marts 2004 slet ikke havde givet interview om Irak-krigen. I sagens natur kunne der herefter ikke være tale om forskelsbehandling, alle fik afslag. Derfor foretog jeg mig ikke noget over for Statsministeriet i anledning af den første klage.

Kort efter klagede Elkjær igen til ombudsmanden og gjorde på ny gældende at der var tale om forskelsbehandling. Han henviste bl.a. til at statsministeren i august 2006 nu havde givet et interview til tidsskriftet FOCUS om bl.a. Irak-krigen. På denne nye baggrund bad jeg Statsministeriet om at oplyse mig om hvad grunden var til at Elkjær fortsat ikke kunne få et interview.

Jeg læste Statsministeriets svar nøje igennem, men måtte konstatere at Statsministeriet heller ikke heri havde redegjort for hvad der konkret var grunden til de fortsatte afslag. Svaret indeholdt kun nogle helt generelle betragtninger, f.eks. at der er overladt myndigheden et meget vidt skøn, og at anmodninger om interview afgøres efter en konkret vurdering.

Derfor blev jeg nødt til at henstille til Statsministeriet som jeg gjorde: Enten måtte man komme med en konkret og saglig begrundelse; og hvis man ikke kunne eller ville dét, måtte man i lyset af sagens særlige omstændigheder give journalisten interviewet og forholde sig til hans spørgsmål.

Jurister lærer mangt og meget. Men én bestemt ting bliver altid fremhævet som det vigtigste under den juridiske uddannelse og i den senere praksis: at *sondre*. "Distinguendum est", sagde allerede de gamle romerjurister, "her bør sondres". Et gammelt manuduktør-slogan går ud på at "h.g.a.s." er den sørgeligste gravskrift for en jurist – "han glemte at sondre!".

Også i denne sag er der nogle yderst vigtige sondringer at holde sig for øje. Det er sondringerne mellem:

- tilvalg og fravalg,
- kritisk journalistik og illoyal journalistik,
- at være politiker og så (tillige) at være minister.

I en udmærket betænkning fra 2004 (nr. 1443, s. 246) skrev det pågældende udvalg blandt andet at en minister har meget betydelig frihed med hensyn til, hvorvidt en anmodning om deltagelse i et interview bør imødekommes. "Ved stillingtagen til om en minister vil deltage i et interview med en bestemt journalist, må ministeren i den forbindelse også være berettiget til bl.a. at kunne lægge vægt på, om ministeren gennem sit personlige kendskab har et særligt tillids- og fortrolighedsforhold til journalisten".

I fortsættelse heraf anføres det i betænkningen, at såvel ministre som embedsmænd er underlagt de almindelige forvaltningsmæssige krav om lighed og saglighed.

Udvalget siger altså tre ting: 1) Ministre har et vidt skøn. 2) En minister må godt "tilvælge" en journalist som ministeren har et særligt positivt forhold til. 3) Ministre skal (også i denne forbindelse) overholde kravene om saglig og ligelig behandling.

Statsministeriet har mange gange henvist til det ovenstående citat. I min udtalelse har jeg prøvet at forklare ministeriet at man går lidt fejl ved at klynge sig så meget til netop denne udtalelse – ministeriet overser sondringen mellem tilvalg og fravalg.

Man kan – som udvalget skriver – godt *tilvælge* en journalist og sige at ham eller hende vil jeg meget gerne tale med fordi jeg kender den pågældende så godt og har stor tillid til vedkommende. Men heri ligger på ingen måde det omvendte at man også konsekvent kan *fravælge* en bestemt journalist fordi man slet ikke har et særligt tillids- og fortrolighedsforhold til den pågældende.

Udvalget skriver om tilvalgs-situationen, men temaet for denne sag er fravalgsproblemet. Og derfor er det ikke så meningsfuldt at dække sig ind under betænkningens udtalelser.

Kritisk journalistik og illoyal journalistik er, heldigvis, ikke det samme. Den grundige, veloplyste og dybtborende kritiske journalistik bliver i vore samfund anset for et væsentligt element i demokratiet. Dette giver sig også udtryk i vores retssystem, f.eks. i lov om offentlighed i forvaltningen, offentlighedsloven. Kritisk journalistik kan være byrdefuld, undertiden ligefrem ubehagelig for den der udsættes for den – det oplever man tid efter anden også som ombudsmand – men det må man tage med for det højere formåls skyld.

Ved illoyal journalistik forstår jeg urigtig, fordrejet, bevidst tendentiøs gengivelse af den interviewedes udtalelser. - I lørdags blev jeg f.eks. ringet op af en journalist der spurgte mig om min reaktion på at statsministeren ikke ville følge min henstilling. Jeg svarede sagtmodigt at det var jeg selvfølgelig ked af, men at den slags nu en gang imellem hænder for ombudsmænd. Journalisten blev ved med at spørge, tydeligvis for at få mig til at komme med en skarpere reaktion. Så på et tidspunkt sagde jeg til ham (for at spare både hans og min tid) at jeg udmærket kunne høre at han fiskede efter at kunne citere mig for en meget skarp og nærmest forarget udtalelse. Men at den krog ville jeg ikke bide på, fordi jeg simpelthen ikke mente at situationen gav anledning til en sådan reaktion fra min side. – Da jeg dagen efter slog avisen op og så at interviewet var bragt under overskriften "Jeg har aldrig oplevet noget lignende" (!), syntes jeg ærlig talt at det var en temmelig illoyal overskrift når jeg udtrykkeligt havde sagt det stik modsatte.

Hvis man kan påvise at en journalist bedriver illoyal journalistik, er det en saglig grund til at afvise at have med den pågældende at gøre. At man kan forvente at der vil blive stillet meget nærgående og kritiske spørgsmål, kan derimod aldrig i sig selv udgøre et legitimt grundlag for at udelukke en journalist.

Statsministeriet har ikke gjort gældende over for mig at journalisten Bo Elkjær kunne tænkes at være illoyal (det har Udenrigsministeriet derimod i en parallel sag) eller i øvrigt henvist til hans velkendte kritiske holdning vedrørende Irak-krigen. Men så længe man i en situation som den foreliggende ikke kommer op med en konkret begrundelse for de mange afslag, risikerer man at pådrage sig en mistanke om at den meget kritiske indstilling hos journalisten alligevel kan spille en vis rolle. Det er naturligvis kun en mistanke, dvs. en mulighed man indtil videre ikke kan se bort fra, men som kan afkræftes med en forklaring der viser at tingene ikke hænger sådan sammen.

Det er i øvrigt en ofte forekommende situation i retlige sammenhænge, f.eks. ved domstolene eller i forvaltningssager, at en part står i en situation hvor man er nødt til at forklare sig, netop for på denne måde at afkræfte muligheden af at man har handlet forkert.

Dette er baggrunden for at der her kan være behov for at fastslå at selv en nok så skarp kritisk holdning ikke i sig selv er det samme som illoyalitet. Og at en kritisk holdning og nærgående spørgsmål ikke er en saglig grund til at afvise en journalist.

Den tredje sondring som det er vigtigt at holde sig for øje, er forskellen på det "blot" at være politiker og så (tillige) være minister.

En politiker, f.eks. et folketingsmedlem, der ikke er minister, står retligt set helt frit i disse spørgsmål. Folketingsmedlemmet kan frit bestemme hvilke journalister han eller hun har lyst til at tale med. Det kan en minister som sagt også – i almindelighed. Men for ministeren går der dog nogle grænser som ikke gælder for folketingsmedlemmet. – Havde statsministeren ikke været statsminister, men partiformand og oppositionsleder, ville hele sagen således aldrig have kunnet opstå.

I samme øjeblik man bliver minister, eller borgmester, bliver man også en forvaltningsperson. Ministeren er den øverste forvaltningschef for sit ministerium, ligesom borgmesteren er det for kommunens forvaltning. Og i denne egenskab er det at man i sin myndighedsudøvelse er underlagt forvaltningsrettens almindelige regler, f.eks. grund-sætningerne om lighed og saglighed.

Det véd ministre og borgmestre naturligvis godt. Men af hensyn til den almindelige forståelse af hele sagen og dens grundlag kan det være vigtigt at minde om denne forskel mellem ministre og andre politikere.

Mange, også journalister, har de seneste dage spurgt mig om min reaktion på at min henstilling ikke er blevet fulgt. Jeg har svaret at det er jeg selvfølgelig ked af – på embedets og retstilstandens vegne – men at det nu engang er noget man ind imellem må leve med som ombudsmand. Hvis det er af helt afgørende betydning for en at omgivelserne retter sig efter det man siger, så er det principielt set ikke ombudsmand man skal være. Så skal man hellere stile efter at blive dommer.

Andre har spurgt mig om hvorfor jeg overhovedet er gået ind i sagen. Og her er svaret det enkle: Fordi klageren indbragte den for ombudsmanden.

Sidder man som ombudsmand med en sag der ikke kan eller skal afvises, har man ikke noget valg. Så må man udrede den, komme med sin konklusion og om fornødent afgive sine henstillinger. Og det må man principielt set gøre ganske uanset om henstillingen bliver fulgt eller ej.

Heldigvis sker det meget sjældent at ombudsmandens henstillinger ikke bliver fulgt. Men når det sker, gør det naturligvis et skår i ombudsmandsinstitutionens autoritet. Sidder man i en sag med den fornemmelse at her vil myndigheden måske afvise at følge henstillingen, kan det derfor være fristende at prøve at lukke sagen eller på en eller anden måde forsøge at skrive sig uden om at skulle afgive denne henstilling.

Men det går ikke. For der er én ting som er værre for ombudsmandsinstitutionen end skår i autoriteten. Og det er skår i troværdigheden.

Der er mange gyldige grunde til at en ombudsmand kan eller skal lukke en sag. Men udsigten til ubehageligheder og eventuelle skår i autoriteten som følge af at en henstilling måske bliver afvist, er ikke iblandt dem.

En læge har engang fortalt mig at hvis man, som det hedder, skulle vælge mellem pest og kolera, så bør man fornuftigvis altid vælge kolera. Tvinges man som ombudsmand til at vælge mellem skår i troværdigheden eller skår i autoriteten, så bør man tilsvarende med åbne øjne vælge det sidste. Troværdighed er til syvende og sidst vigtigere end autoritet. Og så kan man trøste sig med at troværdigheden i det lange løb nok også er afgørende for at opretholde autoriteten.

Lykkeligvis er det dog uhyre sjældent at man bliver stillet over for dette ubehagelige valg som ombudsmand i Danmark.

Ombudsmanden er sat til at udrede juraen og holde øje med at myndighederne overholder deres retlige forpligtelser. Det er opgaven. Men ombudsmanden har ikke – og skal ikke have – formelle magtbeføjelser til at gennemtvinge sin opfattelse. Så hvis landets mest magtfulde person vælger at sidde en henstilling overhørig, kan han gøre det. Det er og forbliver hans egen sag.